

De parabel van Nathan de Wijze

Op weg met verhalen - 2024-25 thema 4 **Toekomst**

les 6 - bovenbouw

Liesbeth Winters-Jonas

De parabel van Nathan de Wijze laat leerlingen nadenken over drie monotheïstische godsdiensten: jodendom, christendom en islam. Kun je zeggen welke godsdienst de ware is?

Het verhaal gaat dat er enkele honderden jaren geleden in Jeruzalem een wijze Joodse man woonde. Hij vertelde de islamitische koning een verhaal over een heel bijzondere ring.

Deze parabel laat je nadenken over drie monotheïstische godsdiensten en hun overeenkomsten. De leerlingen horen de parabel en filosoferen over de waarheid en wijsheid. Ze ontdekken de overeenkomsten van de drie godsdiensten jodendom, christendom en islam. Ze ontwerpen een nieuwe symbolische ring of bedenken wat deze ring zou betekenen wanneer zij die dragen.

In verdieping wordt verder ingegaan op de oorsprong en overeenkomsten van de drie godsdiensten.

Doelstelling

De leerlingen luisteren naar het verhaal 'De parabel van Nathan de Wijze', geschreven door Lessing in 1779.

De leerlingen filosoferen over wijsheid en op welke manier je wijsheid vergaart.

De leerlingen beseffen dat de drie godsdiensten jodendom, christendom en islam veel overeenkomsten hebben.

De parabel van Nathan de Wijze

Inleiding

Het klassieke toneelstuk *Nathan der Weise* van Gotthold Ephraim Lessing (1779) is een filosofisch drama dat zich afspeelt in het Jeruzalem van de tijd van de Derde Kruistocht (1189–1192). Het stuk draait om religieuze tolerantie, menselijke wijsheid en de kracht van universele waarden boven religieuze verdeeldheid.

In deze les besteden we geen aandacht aan de kruistochten die in de klassieke versie wel een rol hebben. We noemen nu alleen dat er in de stad Jeruzalem steeds opnieuw oorlog is geweest omdat er telkens andere mensen met verschillende religies de macht wilden over de stad. Een soort continue battle tussen de verschillende religies (en dus eigenlijk macht). Ook Nathan werd verleid zich uit te spreken en dus eigenlijk mee te doen aan de polarisatie, maar hij was heel wijs...

Benodigdheden

- drie sleutelringen van hetzelfde formaat
- de puzzel op A3 geprint en in stukken geknipt (extra download bij deze les)
- zes stroken papier met de breedte van het puzzelstuk
- kleine bouwblokken (fröbelblokjes of Lego)
- verhaal over de drie monotheïstische godsdiensten (extra download bij deze les)

De eerste stap

Ritueel

Bij deze les past het ritueel van de caleido-spiegel omdat het onderwerp van deze les - wat is de ware godsdienst - van verschillende kanten wordt bekeken.

Spread het witte kleed.

Plaats de caleido-spiegel in het midden.

Leg met aandacht één ring op de spiegel.

Zeg: Wat is voor?

Wat is achter?

Er is zoveel meer te zien.

Nu de ring op de spiegel ligt,

zie ik het van iedere kant.

Het laat me beter kijken,

en denken:

Er is meer dan we zien.

Wat spiegelt in jou?

Op weg...

Vertel:

Deze les gaat over wijsheid. Hoe geef je een wijs antwoord op een ingewikkelde vraag? Dat is soms een hele puzzel. Bijvoorbeeld op de vraag: De godsdiensten islam, jodendom en christendom lijken op elkaar, maar zijn toch ook verschillend. Welke is de echte of de belangrijkste godsdienst? Zo'n vraag beantwoorden lijkt 'een hele puzzel'. Je hebt wijsheid nodig om op deze vraag een antwoord te geven. Trouwens... wat is dat... wijsheid? Laten we daar eerst eens over nadenken.

Leg het puzzelstuk (zie extra download) met de vraag 'Wat is wijsheid?' in het midden van de kring. Laat de leerlingen kort brainstormen en noteer enkele uitspraken op een strook papier.

Verdeel daarna de leerlingen in vijf groepen en geef iedere groep een puzzelstuk met daarop een quote over wijsheid. Laat iedere groep hierover filosoferen/brainstormen en hun antwoorden op een strook papier noteren.

Kom terug in de kring en leg samen de puzzelstukken tot één geheel. Leg de stroken als een waaier passend bij ieder puzzelstuk er omheen en bekijk de antwoorden. Vraag eventueel toelichting van de verschillende groepen.

Kern

Vertel het verhaal van de bijlage. Stop telkens even om een vraag te stellen. Terwijl je in de eerste alinea vertelt, bouw je de stadsmuren boven op de puzzelstukken. Aan het eind van deze eerste alinea breek je, bij woorden over oorlog, weer stukjes muur af.

Vraag na het verhaal aan de leerlingen:

- Dit bijzondere verhaal is nu afgelopen. Het verhaal laat je nadenken over een vraag. Weet jij nog welke vraag?
- Zo'n bijzonder verhaal noem je een parabel. Een 'leerverhaal', je leert of ontdekt iets door naar het verhaal te luisteren. In dit verhaal staan de drie ringen voor drie godsdiensten: islam, christendom en jodendom. Het is voor niemand een probleem dat iemand anders een andere godsdienst heeft. Je kunt in vrede als broers of zussen naast elkaar wonen. Wat vind jij van dat idee?

De parabel van Nathan de Wijze

Bekijk tenslotte de puzzelstukken en de stroken met woorden:

- Welke van deze zinnen of woorden passen bij het nadenken en praten over het verhaal?

Verwerking

Maak een keuze uit de verschillende verwerkingen.

De bijzondere ring

Stel dat jij de bijzondere ring aan je vinger draagt. Wat zou je dan doen? Wat zou je willen veranderen in de klas? Bij je thuis? In jouw woonplaats?

Let op, de ringdrager ontvangt liefde van mensen en God omdat hij of zij dingen doet die fijn zijn voor iedereen. De ringdrager denkt dus niet alleen aan zichzelf!

Teken op een papier een bijzondere ring. Maak deze bijzonder door bijvoorbeeld met een gouden potlood te kleuren of er glitters op te plakken. Schrijf om de ring de dingen die zou willen veranderen. Maak binnen in de ring een tekening waar de nieuwe situatie is te zien.

Ontwerp een ring

Bekijk het kunstwerk 'de bijzondere ring' (zie Kunst). Dit kunstwerk is ontworpen door ChatGTP, een zelfdenkende computer. Je ziet ringen die in elkaar passen. Het jodendom, de islam en het christendom hebben ieder hun eigen symbolen. Een ster, een maan en een kruis. Ontwerp een ring waarin deze symbolen in elkaar overlopen. Maak de ring daarna van karton en vouw er aluminiumfolie omheen.

Geheime ringdrager

Spreek af dat de komende week iedere dag iemand 'de geheime ringdrager' van de klas zal zijn. Leg na schooltijd de ring in het vak/laadje van een leerling. Wie deze de volgende dag vindt, is de geheime ringdrager van de dag. Deze persoon doet, zonder dat de anderen het gelijk door hebben, liefdevolle dingen voor anderen. Bijvoorbeeld even helpen schriften uitdelen. Iemand helpen bij de uitleg van iets moeilijks. Een klusje voor iemand doen.

Kunnen de leerlingen aan het eind van de dag raden wie de geheime ringdrager was?

Leg zonder het te zeggen, na een paar dagen, drie ringen in verschillende vakken/laadjes. Valt het op dat er die dag nog meer liefdevolle dingen worden gedaan?

De laatste stap

Leg de ring opnieuw op de caleido-spiegel.

Zeg: Wat is voor?

Wat is achter?

Er is zoveel meer te zien.

Nu de ring op de spiegel ligt,
zie ik het van iedere kant.

Het laat me beter kijken,
en denken:

Hoe laat ik vandaag liefde zien?

Verdieping

In de volgende les wordt aandacht besteed aan de drie monotheïstische godsdiensten (jodendom, christendom en islam). Met behulp van een tijdlijn krijgen de leerlingen inzicht in het ontstaan en ontdekken een gezamenlijke oorsprong.

Start ook deze les met de caleidospiegel met daarop een ring. Breng het verhaal met de vraag van koning Saladin in herinnering.

Vertel daarna het verhaal 'De drie monotheïstische godsdiensten' (zie extra download) en filosofer samen over de vragen aan het eind van het verhaal.

De drie godsdiensten hebben veel overeenkomsten. Ze...

hebben één God

hebben leefregels

willen een rechtvaardig leven voor iedereen

willen eerlijk en respectvol zijn

mogen Gods naam niet misbruiken

geloven in een leven na de dood

Verdeel de leerlingen in groepen en laat iedere groep een deel van een muurkrant maken over één van deze overeenkomsten (zie voor bronmateriaal: Godsdiensten - Kidsweek, Beeld- en digitips).

Zodra de muurkrant klaar is, krijgt alle leerlingen een post-it-papiertje waarop ze schrijven welk stukje muurkrant ook iets vertelt over hun eigen leven. Ze plakken tenslotte de post-it op de muurkrant.

De parabel van Nathan de Wijze

Liedsuggesties

Tolerance

Kort Engelstalig liedje van The Song Farm:

www.youtube.com/watch?v=uzw1yFDUJM8

Bij de Internationale Dag van Verdraagzaamheid, op 16 november.

Prentenboeken en jeugdliteratuur

Nathan en de magische hoorn

Fatih Incekara

Levendig Uitgever, De Meern (2024)

Nathan de Neushoorn schenkt zijn drie kinderen ieder een hoorn. Slechts één hoorn is echter echt en heeft de magische kracht. Wie heeft Nathans Magische Hoorn gekregen?

In dit prentenboek is een sterk vereenvoudigde versie van de parabel van Nathan de Wijze herkenbaar.

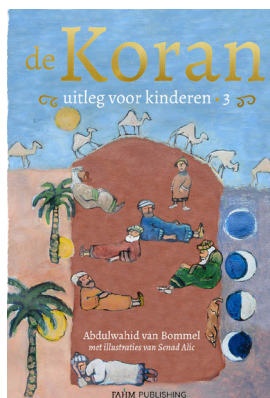
Voor de onderbouw is er een les bij dit prentenboek: *Nathan en de magische hoorn*, Op weg met verhalen 2024-25 thema 4 les 1.

Laat de bovenbouwleerlingen na hun eigen les dit prentenboek voorlezen aan onderbouwleerlingen. Lukt het ze om met deze jonge leerlingen eenvoudig te filosoferen over het onderwerp?

De Koran, uitleg voor kinderen, deel 3

Abdulwahid van Bommel, Senad Alic (ill.)

Uitgeverij Fahm Publishing (2024)

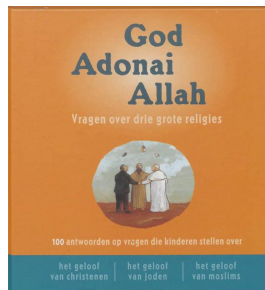

In deze koranuitleg maken kinderen speels en creatief kennis met de verhalen over de grote profeten en de betekenis van korte soera's.

Op pagina 225 t/m 239 wordt het verhaal Nathan de Wijze verteld met daaropvolgend een uitleg vanuit de islamitische traditie.

God, Adonai, Allah, vragen over de drie grote religies

Katia Mrowiec, Michel Kubler en Antoine Sfeir
KBS/VBS, Breda (2006, alleen nog tweedehands verkrijgbaar)

Er zijn drie grote godsdiensten die in één God geloven: het jodendom, het christendom en de islam. Ze zijn familie van elkaar met Abraham als stamvader. Ze groeien als takken aan dezelfde boom. Hoe zit dat precies? Wat weten wij van elkaar?

Dit boek probeert antwoord te geven op honderd nieuwsgierige vragen van kinderen.

Beeld- en digitips

Wereldgodsdiensten - jodendom, christendom en islam

Schooltv

<https://schooltv.nl/video-item/wereldgodsdiensten-joden-christendom-en-islam>

Het jodendom, christendom en de islam zijn drie belangrijke wereldgodsdiensten. Ze verschillen in veel opzichten, maar eigenlijk vereren ze alle drie dezelfde God.

Kidsweek - Godsdiensten

<https://www.kidsweek.nl/godsdiensten>

Welke feestdagen vieren gelovigen? Wie waren profeet Mohammed en Jezus Christus? Hoe zit het met al die beelden in het hindoeïsme? En wat gelooft een boeddhist? De antwoorden vind je op deze website met video's en teksten.

De parabel van Nathan de Wijze

Kunst

Square of Tolerance/Het plein van Tolerantie

(1993-1998)

Dani Karavan

Dit plein is een hommage aan de vermoorde Israëlische president Yitzhak Rabin.

In december 1993 nam Dani Karavan deel aan de internationale bijeenkomst 'Vrede, de dag erna', georganiseerd door UNESCO in Granada, Spanje. Deze bijeenkomst bracht voor het eerst een groot aantal Israëlische en Palestijnse intellectuelen en kunstenaars samen. Als resultaat van deze ontmoeting creëerde Dani Karavan een milieusculptuur in de UNESCO-tuin met de titel Square of Tolerance, een milieusculptuur, bestaande uit een enorme olijfboom omgeven door gras, aarde, zand en water, om de dageraad van het Israëlisch-Palestijnse vredesproces te symboliseren.

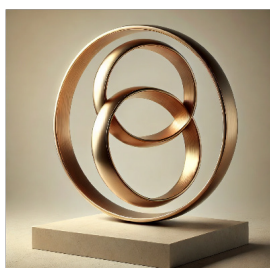

<https://jeannebucherjaeger.com/homage-to-dani-karavan/>

Bekijk de foto op het digibord. Op de grote rechtopstaande muur staan teksten in verschillende talen over respect en verdraagzaamheid. Stel dat jij over dit zou wandelen naar de muur en er iets bij mag schrijven. Wat schrijf je dan? En waarom juist deze woorden?

De bijzondere ring

Een sculptuur gemaakt met ChatGPT
(december 2024, zie bijlage)

De drie in elkaar geschoven ringen staan symbool voor de drie wereldgodsdiensten jodendom, islam en christendom. De sculptuur is gebaseerd op de parabel Nathan de Wijze.

Achtergrondinformatie

Wie meer wil weten over de achtergrond van de oorspronkelijke parabel of zich wil verdiepen in het gedachtengoed dat deze parabel naar voren brengt, kan een kijkje nemen op:

www.ifilosofie.nl/gotthold-ephraim-lessing-nathan-de-wijze/

Of op de Thomassite van KU Leuven:

Lessing, Nathan der Weise

Het Teken - 82e jaargang, nr. 1, Juni 2009

Vierde hoofdstuk van het essay *De vooruitgang en haar gevolgen*.

<https://www.kuleuven.be/thomas/page/tijdschriften/viewarticle/62074/>

Deze les sluit ook aan bij de kerndoelen van het
Protestants vormingsonderwijs:
domein A 4, B 3 en 5

De parabel van Nathan de Wijze

Bijlage

Vertel het onderstaande verhaal, terwijl je stadsmuren van de oude stad Jeruzalem bouwt of afbreekt bovenop de puzzelstukken. Stop telkens het verhaal om een vraag te stellen.

Dit is Jeruzalem. Je hebt vast wel van die stad gehoord. Of je zag er beelden van op tv, in het journaal. In het woord Jeruzalem, hoor je het woord 'salam' (Arabisch) of het woord 'sjaloom' (Hebreeuws). Beide betekenen: vrede.

Helaas heerst er lang niet altijd vrede in deze stad. En dat is niet alleen in onze tijd het geval. In de geschiedenis was de vrede ook vaak ver te zoeken.

In de geschiedenis wilden telkens andere groepen de baas zijn over de stad. Iedere groep had zijn eigen godsdienst. Ze voerden oorlog. Soms ging het ook lange tijd goed. Dan leefden verschillende groepen mensen in vrede naast elkaar. Ze respecteerden elkaar. Op dat moment vonden mensen het niet erg dat anderen anders dachten over geloof en de manier waarop ze leefden.

Joodse mensen vereerden JHWH, de allerhoogste. Moslims vereerden Allah. En christenen vereerden God. Maar telkens, soms in oorlogstijd, soms ook in vreedstijd, dook de vraag op: Welke godsdienst is de echte? En mag de groep met de echte godsdienst niet de baas zijn van de stad? Of van dit land? Mensen maakten ruzie om het juiste antwoord... ze raakten opnieuw in oorlog...

Breek stukjes muur af en laat heel bewust de steentjes/brokstukken naast de quotes over wijsheid liggen.

Aai even in stilte over de zinnen.

Vertel verder:

Ik weet niet of het echt gebeurd is maar er is een verhaal over de stad. Het speelt zich een paar honderd jaar geleden af.

In de stad Jeruzalem woont, in die tijd, een wijze oude joodse man, Nathan. Veel mensen bezoeken Nathan de Wijze en leggen hun problemen aan hem voor. Nathan luistert en geeft raad. Op een dag komt een bediende van koning Saladin naar het huis van Nathan en vraagt hem mee te komen naar het paleis. Hoewel Nathan joods is, gaat hij mee naar de islamitische koning.

Stop het verhaal en vraag aan de leerlingen:

- Wat vind je ervan dat deze joodse man op bezoek gaat bij een islamitische koning?
- Welke zin op de puzzelstukken of woord op een strook, past hierbij?

Vertel verder:

'We leven hier samen in de stad', begint de koning. 'Christenen, joden en moslims, ieder vereert op een eigen manier Allah, God of JHWH. Maar hoe zit het? Wat is de ware godsdienst?'

Nathan is stil. Wat zal hij de koning antwoorden?

Stop het verhaal en vraag aan de leerlingen:

- Wat denk je, wat antwoordt Nathan?

Vertel verder:

'Er was eens...', begint Nathan. De koning glimlacht en luistert aandachtig. Hij is gek op verhalen. 'Er was eens een vader. Aan zijn vinger droeg hij een ring.

Leg de ring van de caleido-spiegel in het midden op de puzzel. Wees even stil en kijk naar de ring.

De parabel van Nathan de Wijze

Bijlage

Het was een bijzondere ring. Een ring met bijzondere krachten. Wie deze ring in zijn bezit had, kreeg liefde van God en van de mensen. Wie deze ring in zijn bezit had, kon liefde uitdelen en deed goede dingen. De vader had de ring gekregen van zijn vader. En zijn vader had hem weer gekregen van zijn vader. En die weer van zijn vader. Zo was de ring al eeuwenlang doorgegeven van vader op zoon. En maakte de ring, de drager tot een goed en wijs persoon.

De vader die nu de ring droeg was oud. Het werd tijd dat de vader de ring door zou geven aan zijn eigen zoon. Maar nu moet je weten dat deze vader drie zonen had. En van alle drie hield hij evenveel. En op een bepaald moment had hij ook tegen alle drie gezegd: 'Als ik oud ben en sterf, is de ring voor jou!' Wat nu? Voor wie was de bijzondere ring?

Stop het verhaal en vraag aan de leerlingen:

- Hoe moet die vader dit probleem oplossen? Voor wie is de bijzondere ring?

Vertel verder:

De vader gaat naar een kunstenaar in de stad en laat zijn bijzondere ring zien. 'Ik wil dat je nog twee van deze ringen maakt. Ze moeten zo op elkaar lijken dat je geen enkel verschil kunt zien.' De kunstenaar deed zijn best. Na een week kwam de vader de ringen halen. En, o help, zelfs de vader wist niet meer welke de echte ring was. 's Avonds ging hij langs de drie zonen, die ieder in hun eigen huis woonden, en gaf hen zijn zegen en de ring. Iedere zoon dacht dat hij nu de bijzondere ring om zijn vinger had. En daarom de liefde van God en van de mensen zou ontvangen.

Die nacht stierf de vader. Verdrietig kwamen de zonen bij elkaar om hun vader te begraven. Maar toen zagen ze de ring om de vingers van elkaar. De oudste zoon riep verschrikt: 'Vader gaf mij de ring. Hij zei dat hij zoveel van me hield dat ik de ring mocht dragen.' 'Dat zei hij ook tegen mij', riep de tweede zoon. 'En tegen mij', zei de jongste zoon. Ze legden hun handen bij elkaar en vergeleken de ringen. Wat nu? Wie droeg de echte bijzondere ring?

Stop het verhaal en vraag aan de leerlingen:

- Wat denk je hoe gaat dit verhaal aflopen?

Vertel verder:

De drie zonen maakten ruzie en deden lelijke dingen. Tot ze op een dag besloten om naar een rechter te gaan. Die moest maar bepalen welke ring de echte was. 'Wie van ons heeft de echte ring?' was hun vraag.

De rechter bekeek alle drie de ringen en schudde zijn hoofd. 'Degene die de echte ring draagt, ontvangt liefde van God en van de mensen. Degene die de echte ring draagt, deelt liefde en goedheid. Maar dat zie ik bij geen van jullie drieën. Wie denkt dat hij de echte ring draagt, leeft anders... Ga en leef zodat iedereen weet dat je de echte ring om je vinger hebt! Jullie vader hield van jullie alle drie en wilde dat jullie ook van elkaar houden.'

Het verhaal is uit. Nathan, de wijze man, kijkt koning Saladin aan. 'Dank je', fluistert de koning. Hij staat op en omarmt de joodse man. 'Dank je...broer!'

De parabel van Nathan de Wijze

Bijlage

De bijzondere ring

Gemaakt met ChatGPT, december 2024

